

ارزیابی مهارت خواندن دانشجویان کارشناسی رشته زبان و ادبیات عربی

عیسی متقی زاده^{۱*}، خلیل پروینی^۲، سیدرضا موسوی^۳

۱. دانشیار گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

۲. استاد گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

۳. دانش آموخته کارشناسی ارشد رشته آموزش زبان عربی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران

چکیده

مهارت خواندن یکی از مهم‌ترین مهارت‌های زبانی است و از شروط موفقیت در یادگیری زبان دوم، تسلط بر این مهارت است؛ اما ملاحظه می‌شود که دانشجویان ترم آخر مقطع کارشناسی رشته زبان و ادبیات عربی که در شرف دانش‌آموختگی هستند و حتی بسیاری از دانش‌آموختگان این رشته، قادر به خواندن صحیح و روان متون عربی نیستند. از این رو، نگارندگان پژوهش حاضر برآنند تا با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و روش پیمایشی به ارزیابی مهارت خواندن دانشجویان مقطع کارشناسی رشته زبان و ادبیات عربی و شناسایی نقاط ضعف آنان در این مهارت پرداخته و راهکارهایی را به منظور بهبود آموزش مهارت خواندن ارائه دهند. نمونه آماری پژوهش حاضر را ۱۲۴ دانشجوی ترم هشتم مقطع کارشناسی رشته زبان و ادبیات عربی در ۱۲ دانشگاه دولتی ایران تشکیل داده‌اند که ۴۱ نفر از آن‌ها مرد و ۸۳ نفر زن هستند و ابزار مورد استفاده، آزمون محقق ساخته است که برای اولین بار در رشته زبان و ادبیات عربی برای مهارت خواندن طراحی شده است و به منظور طراحی آن از الگوهای موجود در کشورهای عربی استفاده شده است. یافته‌ها حاکی از این است که دانشجویان مهارت خواندن را به خوبی کسب نکرده‌اند و با وجود اینکه در ترم آخر بوده و اغلب دروس کارشناسی را گذرانده‌اند، در همه سطوحی که متخصصان زبان عربی برای مهارت خواندن ذکر کرده‌اند با ضعف مواجه هستند؛ اصلی‌ترین دلیل این مشکل، عدم وجود درسی خاص برای مهارت خواندن در سرفصل درسی است.

کلید واژه‌ها: مهارت خواندن، مهارت شناخت، مهارت فهم، مهارت نقد، زبان و ادبیات عربی.

۱- مقدمه

نخستین واژه قرآن کریم که بر پیامبر (ص) نازل شد اقرأ بود که این امر «اشاره‌ای از جانب خداوند متعال به اهمیت خواندن در زندگی فردی و اجتماعی است. خواندن، همیشه به عنوان پایه علم و دانش و مهم‌ترین ابزار برای فراگیری معلومات و اطلاعات از طریق اتصال مستقیم به اندیشه‌ها و افکار نوشته شده در کتاب‌ها، روزنامه‌ها و... بوده است» (عاشور و حوامده، ۲۰۱۰: ۶۳). وجه تمایز مهارت خواندن از دیگر مهارت‌ها و دروس در این است که هر شخص، در همه دوره‌های تحصیلی خود و حتی بعد از اتمام تحصیل بدان نیازمند است. بنابراین، برخورداری از مهارت خواندن یک هدف نیست، بلکه ابزاری برای رسیدن به اهداف دیگر همچون افزایش سواد و افزایش قدرت اندیشه برای فهم معانی و افکار مکتوب است (همان، ۲۰۱۰: ۱۷۸؛ مجاور، ۱۹۶۳: ۵۴). «در حقیقت یادگیری مهارت خواندن، کلید یادگیری همه یادگیری هاست، زیرا بیشتر یادگیری‌های درسی از طریق آن صورت می‌گیرد؛ برای یادگیری دروس دیگر باید به مهارت درک مطلب و توانایی خواندن مسلط بود» (شکیبا و اسد زاده، ۱۳۹۲: ۵۱). افزون بر این، خواندن برای یادگیری دروس مختلف در بیشتر رشته‌های تحصیلی نیز نقش ویژه‌ای ایفا می‌کند؛ زیرا دانشجویان باید بخش زیادی از دروس مختلف رشته خود را از طریق خواندن کتاب‌های مربوط به آن یادگیرند. رشته زبان و ادبیات عربی نیز از این قاعده مستثنی نیست؛ دانشجویان این رشته، بخش زیادی از دروس مختلف همچون متون، صرف، نحو، تاریخ ادبیات و... را از طریق خواندن کتاب‌های این رشته، که غالباً به زبان عربی تالیف شده‌اند، فرامی‌گیرند. لذا تقویت مهارت خواندن زبان عربی برای دانشجویان این رشته، بسیار ضروری است و استادان باید توجه ویژه‌ای به آموزش این مهارت داشته باشند؛ اما متأسفانه ملاحظه می‌شود که بیشتر دانشجویان و دانش‌آموختگان مقطع کارشناسی این رشته و حتی برخی دانشجویان تحصیلات تکمیلی هنوز قادر به خواندن صحیح یک متن عربی نیستند. از این رو، پژوهش حاضر می‌کوشد تا با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و روش پیمایشی نقاط ضعف دانشجویان مقطع کارشناسی رشته زبان و ادبیات عربی را در مهارت خواندن شناسایی کرده و راهکارهایی را به منظور بهبود آن ارائه دهد؛ نیز می‌کوشد تا به این پرسش پاسخ دهد که دانشجویان رشته زبان و ادبیات عربی تا چه اندازه در مهارت خواندن ضعف دارند و دلایل ضعف آن‌ها چیست.

۲- پیشینه پژوهش

از جمله پژوهش‌هایی که به موضوعاتی مرتبط با موضوع پژوهش حاضر پرداخته است موارد زیر را می‌توان نام برد:

۱. مقاله معبر (۲۰۰۶) با عنوان «الاستماع والتحدث والقراءة والكتابة: مرتکبات أساسية لعلوم اللغة العربية»، نویسنده مهارت‌های چهارگانه زبانی را بررسی کرده است و به ذکر امور اساسی که در یادگیری هر یک از مهارت‌ها باید مد نظر باشد پرداخته است. همچنین، حداقل معیارهایی را که دانشجویان گروه‌های علمی در دانشگاه‌های کشورهای عربی باید بدان آگاه باشند ذکر کرده است.

۲. مقاله میرزایی و نظری (۱۳۸۴) با عنوان «ارائه یک الگوی آموزشی مناسب جهت کسب مهارت خواندن زبان عربی (برای دانشجویان رشته حقوق)»، نویسندگان کوشیده‌اند تا روشی مناسب را برای آموزش مهارت خواندن به دانشجویان رشته حقوق تدوین نمایند و بیان کرده‌اند که یک روش خوب باید دارای پنج ویژگی اساسی، یعنی: هدف از آموزش، گزینش مطالبی که باید آموزش داده شود، درجه‌بندی و ترتیب مطالب، ارائه مطالب درسی و تکرار آنچه آموزش داده شده است باشد. نتایج پژوهش نشان داده است که هدف اصلی آموزش زبان عربی به دانشجویان رشته حقوق کسب مهارت خواندن متون فقهی است، بدون فهم جمله و ساخت آن کسب مهارت خواندن متون عربی فقهی امکان‌پذیر نیست؛ لذا باید قواعد مربوط به جمله انتخاب و تدریس شوند که به مهارت خواندن کمک می‌کند و از ارائه قواعد اضافی خودداری گردد و تمرینات باید از متون فقهی ساده انتخاب شوند. این پژوهش همچون پژوهش حاضر به بررسی مهارت خواندن دانشجویان رشته زبان و ادبیات عربی پرداخته است.

۳. مقاله غفارثرم و شیرازی‌زاده (۱۳۹۰) با عنوان «ارتباط بین کمال‌گرایی، اضطراب و دست‌یافت مهارت خواندن در انگلیسی به عنوان زبان خارجی: مطالعه‌ای در روان‌شناسی یادگیری زبان»، نمونه آماری این پژوهش، ۱۳۴ دانشجوی کارشناسی رشته زبان انگلیسی بوده است که پرسشنامه‌ای مرتبط با کمال‌گرایی و اضطراب خواندن را تکمیل کرده‌اند و نمرات آن‌ها در درس خواندن و درک مفاهیم به عنوان معیار دست‌یافت خواندن آن‌ها در زبان انگلیسی مورد توجه بوده است. نتایج این پژوهش نشان داده است که از میان سه بعد کمال‌گرایی تنها کمال‌گرایی جامعه‌مدار پیش‌بینی‌کننده معناداری برای اضطراب خواندن و دست‌یافت خواندن

است؛ همچنین همبستگی منفی معناداری بین اضطراب خواندن و دست‌یافت خواندن وجود دارد. بر اساس نتایج این پژوهش، نویسندگان معتقدند که در ارتباط بین کمال‌گرایی و دست‌یافت خواندن، اضطراب خواندن نقشی میانجی دارد.

۴. مقاله ناصر (۲۰۱۱) با عنوان «اثر تدریس مهارتی القراءة والكتابة وفق المنحى التكاملى للغة العربیة فى تحسین المهارتین لدى تلامیذ الصف السادس الابتدائى فى محافظة القطف بالمملكة العربیة السعودیة». نویسنده کوشیده است که تاثیر تدریس دو مهارت خواندن و نوشتن را بر اساس روش تکاملی (یکپارچه) بررسی کند. نمونه آماری این پژوهش را ۶۲ دانش‌آموز تشکیل داده است که در دو گروه هم سطح قرار گرفته‌اند؛ نخست گروه آزمایش که چهار واحد درسی را بر اساس روش تکاملی (یکپارچه) گذرانده‌اند، دوم گروه کنترل که موضوعات خواندن و نوشتن را بر اساس روش غیر تکاملی (جداگانه) یاد گرفته‌اند. تحلیل داده‌های این پژوهش حاکی از وجود رابطه معنادار در سطح معناداری (۰/۰۰) بین میانگین نمرات دانش‌آموزان در آزمون‌های خواندن و نوشتن بر اساس روش تکاملی به نفع گروه آزمایش بوده است که این امر تاثیر این روش را اثبات کرده است. لذا پژوهشگر پیشنهاد داده است که به جای روش غیر تکاملی از روش تکاملی در تدریس زبان عربی استفاده شود.

۵. مقاله اسماعیلی و متقی زاده (۱۳۹۶) با عنوان «بررسی تاثیر مهارت‌های تفکر نقادانه بر مهارت درک مطلب متون ادبی دانشجویان رشته زبان و ادبیات عربی در ایران». نویسندگان با استفاده از روش نیمه تجربی تاثیر مهارت‌های ۵ گانه تفکر نقادانه را که واتسون و گلزیر ارائه داده‌اند، بر درک مطلب دانشجویان رشته زبان و ادبیات عربی در درس متون ادبی بررسی کرده‌اند. نمونه آماری این پژوهش ۶۴ نفر از دانشجویان ترم سوم رشته زبان و ادبیات عربی بوده است که به دو گروه کنترل و آزمایش تقسیم شده‌اند؛ گروه کنترل با روش سنتی و گروه آزمایش با روش مبتنی بر مهارت‌های تفکر نقادانه آموزش داده شده‌اند. یافته‌های این پژوهش حاکی از تفاوت معنادار بین عملکرد دو گروه بوده است که تاثیر استفاده از مهارت‌های تفکر نقادانه در تدریس متون ادبی را بر مهارت درک مطلب دانشجویان اثبات کرده است.

ملاحظه شد که پژوهش‌های مختلفی در ایران و در کشورهای عربی در حوزه مهارت خواندن صورت گرفته است اما هیچ پژوهشی به بررسی نقاط ضعف دانشجویان رشته زبان و ادبیات عربی دانشگاه‌های دولتی ایران در مهارت خواندن و ارائه راهکارهایی برای بهبود آن

نپرداخته است. لذا پژوهش حاضر با پژوهش‌های پیشین کاملاً متفاوت است.

۳- ادبیات نظری پژوهش

۳-۱- خواندن

متخصصان آموزشی تعاریف مختلفی از مهارت خواندن ذکر کرده‌اند که در بیشتر این تعاریف، خواندن را فرآیند ذهنی دانسته‌اند که شامل رمزگشایی نوشتار و فهم و تفکر در آن است. معبر معتقد است خواندن «انتقال مستقیم مفاهیم از صفحه‌ای که در آن نوشته یا تایپ شده به ذهن خواننده است و از جمله مهارت‌های دریافتی^۱ زبان به شمار می‌رود زیرا خواننده پیام متن را دریافت کرده و به رمزگشایی نمادهایی نوشتاری می‌پردازد. برای موفقیت در فرآیند خواندن، خواننده باید دایره واژگانی قوی و اطلاعات کافی از ساخت زبان و ترکیب‌های آن داشته باشد» (معبر، ۲۰۰۶: ۷۵-۷۸). حلاق خواندن را فعالیتی ذهنی دانسته که «دو نوع تفکر را تقویت می‌کند: نخست تفکر انتقادی^۲ که در حل رمزهای کلمات، عبارتها، جمله‌ها نمود پیدا می‌کند و دوم تفکر خلاقانه^۳ که در هم‌اندیشی با نویسنده، انتقال اندیشه‌های متن، نتیجه‌گیری و حل مشکلات نمایان می‌شود» (حلاق، ۲۰۱۰: ۱۸۸). فرآیند خواندن شامل دو مرحله «دیدن نمادهای نوشتاری» و «تدبر و تفکر در آنها» می‌شود؛ که در طی این مراحل خواننده شکل کلمه را در ذهن ثبت کرده و آن را از نمادی بی معنی به کلمه‌ای با معنی مشخص تبدیل می‌کند که هر زمان بخواهد می‌تواند آن را در ذهن خود مجسم کند و یا در بیان اندیشه‌هایش از آن استفاده کند» (مدکور، ۲۰۰۶: ۱۳۲). بنابراین، خروجی فرآیند خواندن فهم متن، نقد آن و تاثیرپذیری از آن است و یادگیری این موارد را نمی‌توان از یادگیری مهارت خواندن جدا دانست.

۳-۲- انواع خواندن

خواندن تقسیم بندی‌های متفاوتی دارد که در اینجا دو دسته از مهم‌ترین تقسیم بندی‌های آن را که مد نظر نگارندگان پژوهش حاضر می‌باشد و بیشتر متخصصان این حوزه بر آنها اتفاق نظر دارند ذکر می‌کنیم. این دو دسته عبارتند از: بلند خوانی^۴ و آهسته خوانی^۵ یا خواندن ذهنی. «بلند خوانی فرآیند خواندن متن با صدای بلند، به همراه ادای صحیح آواهای زبان عربی و رعایت مخارج آنها، مراعات قواعد زبان عربی، خالی بودن از خطاهای مختلف زبانی و به تصویر

کشیدن معانی است» (حراشه، ۲۰۰۷: ۹۵). آهسته خوانی آن نوع از خواندن است که خواننده با نگاه به متن و بدون هیچگونه صدایی و نیز بدون حرکت لب یا زبان، مفاهیم نوشته شده را درک کند. به عبارت دیگر می‌توان گفت که آهسته خوانی، خواندن کلمات به وسیله زبان نیست بلکه خواندن در ذهن است. (رکابی، ۱۹۸۶: ۸۶). آهسته خوانی در مقایسه با بلند خوانی انرژی کمتری می‌طلبد و در این نوع خواندن تمرکز خواننده بر روی متن و درصد فهم او بیشتر است.

۳-۳- سطوح مهارت خواندن

مشخص کردن سطوح مختلف مهارت خواندن و مهارت‌هایی که زبان‌آموز در هر یک از این سطوح باید کسب کند، از مهم‌ترین کارهایی است که به آموزش بهتر مهارت خواندن عربی کمک می‌کند. «تعیین دقیق این مهارت‌ها، علاوه بر کمک به تعیین اهداف، در انتخاب مواد آموزشی^۱، روش تدریس^۲ و روش ارزشیابی^۳ نیز کمک شایانی می‌کند» (طعیمه، بی‌تا: ۵۲۱). متخصصان، برای مهارت خواندن زبان عربی چند سطح ذکر کرده‌اند که مهم‌ترین آن‌ها عبارتند از: مهارت شناخت^۴، مهارت فهم^۵ و مهارت نقد^۶؛ توجه به این سطوح برای آموزش مهارت خواندن زبان عربی به غیر عرب زبانان بسیار مهم است و در ادامه به توضیح هر یک می‌پردازیم.

۳-۳-۱- مهارت شناخت

منظور از شناخت، توانایی رمزگشایی نمادهای نوشتاری و تلفظ آن‌ها و تشخیص تفاوت بین یک کلمه و سایر کلمات است (مدکور، ۲۰۰۶: ۱۳۰؛ طوسی، ۱۳۸۲: ۳۹). فراگیری مهارت شناخت مقدمه فراگیری سطوح پیشرفته مهارت خواندن است. این سطح از مهارت خواندن، فرآیندی مکانیکی محض است که به تلفظ صحیح کلمات منتهی می‌شود و شامل مجموعه‌ای از مهارت‌ها می‌شود که مهم‌ترین آن‌ها عبارتند از:

۱. شناخت شکل حروف الفبا و کلمات از طریق تلفظ آن‌ها، ۲. ادای صحیح آواها از جایگاه تولید مخصوص آن‌ها در دهان (مخرج آن‌ها)، ۳. خواندن سلیس و روان متن از راست به چپ و وصل کردن نمادهای نوشته شده بدون سختی، ۴. انتقال از یک سطر به سطر دیگر بدون سختی، ۵. فهم تشابه و تفاوت بین شکل حروف و کلمات مختلف، ۶. شناخت وظیفه هر یک از علائم سجاوندی و رعایت آن در حین خواندن (طعیمه، بی‌تا: ۵۲۱-۵۲۲؛ ر.ک مصطفی، ۱۴۲۳: ۹۸).

۳-۳-۲- مهارت فهم

این سطح، دومین سطح مهارت خواندن است و منظور از آن، توانایی درک رابطه معنایی بین کلمه‌ها و جمله‌ها، همچنین فهم معانی اصلی و معانی پنهان یا اشاری آن‌ها است. مهارت فهم، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ زیرا هدف اصلی بیشتر خوانندگان از خواندن یک متن، فهم آن است. از جمله مهارت‌های این سطح، موارد زیر را می‌توان نام برد:

۱. توانایی فهم معنای کلمه‌ها، جمله‌ها و پاراگراف‌ها (مصطفی، ۱۴۲۳: ۹۸)، ۲. فهم شیوه ساخت واژه‌ها (صرف) و اعراب آن‌ها (نحو) و رعایت آن‌ها در حین خواندن، ۳. توانایی درک معنای کلی متن خوانده شده، ۴. توانایی تغییر آهنگ کلام به اقتضای سبک‌های مختلف جمله؛ یعنی جمله استقهامی، خبری، طلبی و... (أسطل، ۲۰۱۰: ۲۴ به نقل از بجه)، ۵. توانایی تخمین معنای کلمه جدید با استفاده از بافت زبانی (مدکور، ۲۰۰۶: ۱۳۴)، ۶. توانایی تشخیص تفاوت بین ایده‌ها و اندیشه‌های اصلی و فرعی ذکر شده در متن، ۷. توانایی فهم معانی پنهان و اشاری متن (هلیر و همکاران، ۱۳۸۸: ۴۳-۴۶)، ۸. توانایی انتخاب معنی مناسب کلمه در بین معانی مختلف ذکر شده در فرهنگ لغت ۹. توانایی فهم مطالب حاشیه‌ای ذکر شده در متن، ۱۰. توانایی تمرکز بر روی مطالب در حین خواندن، ۱۱. توانایی به یادآوری مطالب ذکر شده در متن (طعیمه، بی‌تا: ۵۲۲-۵۲۳).

۳-۳-۳- مهارت نقد

طوسی، مهارت نقد را درک نهایی نامیده است (طوسی، ۱۳۸۲: ۳۹). منظور از نقد توانایی ارزیابی متن خواند شده، نظر دادن در ارتباط با آن، پذیرش افکار صحیح و رد افکار اشتباه است. مهم‌ترین مهارت‌های این سطح عبارتند از:

۱. شناخت مقصود اصلی نویسنده و روش ذکر آن، ۲. توانایی ارزیابی میزان منطقی بودن اندیشه‌های متن و تسلسل آن‌ها (مصطفی، ۱۴۲۳: ۹۸)، ۳. ارزیابی میزان توانایی نویسنده در نوشتن عبارت‌های مختلف و انتخاب سبک‌های گوناگون (وزیری تبار، ۱۳۷۱: ۱۰۴-۱۰۵)، ۴. توانایی مقایسه یا ربط دادن معلومات نوشته شده در متن با معلومات قبلی خواننده، ۵. فهم دلایل و برهان‌های نویسنده برای اثبات یک نظر، همچنین فهم راه حل ذکر شده توسط نویسنده برای حل یک مشکل، ۶. توانایی ارزیابی مطالب و سنجش میزان صحیح یا غلط بودن آن‌ها، ۷.

توانایی استناد به حقایق و منطق در حین ارزیابی و عدم سوگیری در نقد (طعیمه، بی تا: ۵۲۳-۵۲۴؛ ر.ک مدکور، ۲۰۰۶: ۱۳۶).

۳-۳-۴- مهارت تند خوانی

تند خوانی^{۱۲} مهارتی بسیار مهم است که «در زمان حاضر با گسترش روز افزون اطلاعات، به اهمیت آن افزوده شده است. انسان زمان حاضر تنها بخش کوچکی از معلومات و اطلاعات را می‌تواند کسب کند و از طرفی نیاز به کسب معلومات بیشتر و نیز کمبود وقت، افزایش سرعت خواندن را برای او بسیار پر اهمیت کرده است» (صوفی، ۲۰۰۷: ۳۸). صاحب‌نظران، نظرات متفاوتی در خصوص معیار سنجش تند خوانی دارند؛ شایب معتقد است که میانگین سرعت خواندن با توجه به سن افراد متفاوت است و این میانگین در بین دانشجویان از ۲۰۰ تا ۲۵۰ کلمه در دقیقه است (شایب، ۲۰۱۴)، اما طوسی معتقد است که سرعت متوسط خواندن برای مطالب ساده ۲۵۰ کلمه در دقیقه است (طوسی، ۱۳۸۲: ۲۳)؛ این در حالی است که وزیری تبار خواندن با سرعت کم را ۱۵۰ تا ۳۰۰ کلمه در دقیقه و خواندن با سرعت زیاد را ۳۰۰ تا ۸۰۰ کلمه در دقیقه می‌داند (وزیری تبار، ۱۳۷۱: ۱۳۳). بنابراین، میتوان نتیجه گرفت که تعیین دقیق تعداد کلماتی که خواننده در یک دقیقه باید بخواند تا او را تند خوان یا کند خوان نامید امکان پذیر نیست.

سرعت خواندن تحت تاثیر دو عامل است: نخست نوع متنی که می‌خوانیم و دوم قصد ما از خواندن. به عبارت دیگر «سرعت شما وابسته به این است که چه چیزی را می‌خوانید و چرا مطالعه می‌کنید. مثلا اگر مشغول مطالعه مساله ریاضی هستید ممکن است ۵۰ تا ۱۰۰ کلمه در دقیقه سرعت داشته باشد. اما در عوض وقتی به پست الکترونیکی خود نگاه می‌کنید ممکن است از روی هزاران کلمه در دقیقه بگذرید تا تصمیم بگیرید یکی از آنها را بخوانید» (هلیر و همکاران، ۱۳۸۸: ۴۲؛ وزیری تبار، ۱۳۷۱: ۹۸). حتی برای خواندن یک متن نیز میتوانیم غرض‌های متفاوتی را دنبال کنیم «برای مثال زمانی که روزنامه‌ای را می‌خوانیم، باید از خود پرسیم چرا آن را می‌خوانیم؟ برای تمرین تندخوانی، یا آگاهی از اخبار، یا...» (وزیری تبار، ۱۳۷۱: ۹۶). خواندن با سرعت بسیار بالا برای خواندن کتاب‌هایی همچون کتاب‌های علمی که نیاز به فهم بیشتری دارند مناسب نیست. (هلیر و همکاران، ۱۳۸۸: ۴۳) در خواندن انتقاد آمیز

نیز «باید مطلب را با سرعت مناسب خواند تا بتوان تجزیه و تحلیل مناسبی از آن داشت» (وزیری تبار، ۱۳۷۱: ۱۰۹).

لازم به ذکر است که برخی از متخصصان سطوح دیگری همچون تفسیر، تحلیل، ارزیابی و... نیز برای مهارت خواندن ذکر کرده‌اند اما آن‌ها را می‌توان زیر مجموعه موارد ذکر شده دانست. علاوه بر این، در این پژوهش سعی شده است سطوح و مهارت‌هایی ذکر شود که همه متخصصان بر آن اتفاق نظر دارند و برای آموزش به غیر عرب‌زبانان از اهمیت بیشتری برخوردارند.

۴- روش پژوهش

پژوهش حاضر میدانی است و با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و روش پیمایشی به ارزیابی مهارت خواندن دانشجویان مقطع کارشناسی رشته زبان و ادبیات عربی در دانشگاه‌های دولتی ایران می‌پردازد.

جامعه آماری پژوهش را دانشجویان رشته زبان و ادبیات عربی دانشگاه‌های دولتی ایران تشکیل می‌دهند و نمونه آماری ۱۲۴ نفر از دانشجویان ترم هشتم مقطع کارشناسی در دانشگاه‌های: تهران، علامه طباطبایی، الزهراء، شهید بهشتی، خوارزمی، قم، اصفهان، شیراز، خلیج فارس، فردوسی، گیلان و کردستان هستند که ۴۱ نفر از آن‌ها مرد و ۸۳ نفر زن هستند. جدول زیر تعداد دانشجویان را در هر دانشگاه نشان می‌دهد.

جدول ۱ تعداد دانشجویان در هر دانشگاه

مجموع	تهران	علامه طباطبایی	الزهرا	شهید بهشتی	خوارزمی	قم	اصفهان	شیراز	خلیج فارس	فردوسی	گیلان	کردستان	فراوانی
۱۲۴	۸	۸	۱۰	۸	۸	۱۰	۱۰	۱۲	۱۴	۱۲	۱۲	۱۲	
۱۰۰۰	۶۴۵	۶۴۵	۸۰۶	۶۴۵	۶۴۵	۸۰۶	۸۰۶	۹۶۷	۱۱۲۹	۹۶۷	۹۶۷	۹۶۷	درصد

۴-۱- ابزار پژوهش

ابزار مورد استفاده در پژوهش حاضر برای گردآوری اطلاعات، آزمون محقق ساخته است که هدف از آن، ارزیابی میزان توانمندی دانشجویان مقطع کارشناسی رشته زبان و ادبیات عربی در سطوح مختلف مهارت خواندن زبان عربی است. از آنجا که برای آزمون پژوهش حاضر نمونه مشابه وجود نداشت، نگارندگان نظرات زبان‌شناسان و نظریه‌پردازان حوزه آموزش زبانهای خارجی و به‌ویژه آموزش زبان عربی را مطالعه کرده و از پژوهش‌های صورت گرفته در این زمینه و آزمون‌هایی که قبلاً طراحی شده است به عنوان الگویی برای طراحی آزمون استفاده کردند. به منظور بررسی روایی آزمون، چند نفر از اساتید و متخصصان این حوزه، آزمون را بررسی کرده و پس از ایجاد تغییرات و اصلاحات، آزمون شکل نهایی خود را به دست آورد.

در بین سطوحی که پیش‌تر ذکر شد، مهارت شناخت، مهارت فهم و مهارت نقد که از مهم‌ترین سطوح یادگیری مهارت خواندن بوده و تسلط بر آنها، برای فراگیران زبان عربی به عنوان زبان دوم بسیار ضروری است، مورد ارزیابی قرار گرفته شدند. اما در این آزمون، سنجش سایر سطوح مهارت خواندن مد نظر نبوده است؛ زیرا، همانگونه که گفته شد، اغلب آن‌ها را می‌توان زیر مجموعه این سه سطح دانست. در ارتباط با مهارت تند خوانی نیز گفته شد که متخصصان معتقدند که خواننده یک متن، برای فهم بیشتر متنی که می‌خواند و توانایی نقد آن، باید با سرعت کمتری بخواند و با توجه به اینکه از مهمترین اهداف آزمون این پژوهش، سنجش مهارت‌های فهم و نقد بود، امکان سنجش مهارت تند خوانی وجود نداشت؛ بدین سبب، به آزمون شونده‌گان گفته شد که غرض از این آزمون، ارزیابی توانایی فهم و نقد شما از متن است؛ آزمون شونده‌گان نیز به قصد همین دو هدف مورد ارزشیابی قرار گرفتند و به تندخوانی توجهی نداشتند. لازم به ذکر است که مهارت‌های فهم و نقد بدین سبب برای سنجش انتخاب شدند که در مقایسه با تند خوانی، برای فراگیران زبان عربی به عنوان زبان دوم از اهمیت بیشتری برخوردارند. علاوه بر موارد ذکر شده، ملاحظه شد که متخصصان نظرات متفاوتی در خصوص معیار سنجش تند خوانی دارند و استاندارد کاملاً دقیقی برای تعداد کلماتی که آزمون دهنده در یک دقیقه باید بخواند وجود ندارد که با توجه به آن مهارت تندخوانی دانشجویان را ارزیابی کرد؛ لذا، در آزمون پژوهش حاضر، تنها به سنجش سه مهارت شناخت، فهم و نقد

پرداخته شد.

آزمون، شامل دو متن به زبان عربی و ۱۰ سوال است که سوال‌ها برای ارزیابی برخی از مهارت‌های فهم و همچنین مهارت‌های نقد است. اما از آنجا که مهارت‌های شناخت را باید در حین خواندن دانشجویان از روی متن ارزیابی کرد، نیز با توجه به اینکه ارزیابی برخی از مهارت‌های فهم در حین خواندن دانشجویان به نحو بهتری صورت می‌پذیرد، پژوهشگران، علاوه بر آزمون ذکر شده، یک مقیاس درجه‌بندی عددی^{۱۳} نیز طراحی کردند که شامل لیستی از همه مهارت‌های شناخت و برخی مهارت‌های فهم بود. «در مقیاس درجه بندی عددی درجه، مقدار، یا فراوانی رفتار یا ویژگی تعیین می‌گردد و به طور معمول، هر یک از اعداد معنی خاصی دارد. معمولاً عدد ۱ کمترین ارزش را دارد و هرچه بر این عدد افزوده شود، ارزش ویژگی مورد ارزشیابی نیز افزوده می‌شود» (سیف، ۱۳۹۵: ۳۳۴-۳۳۶). پس از بلند خوانی هر یک از دانشجویان از روی متن آزمون و ضبط صدای آن‌ها، به بررسی میزان توانایی آن‌ها در هر یک از مهارت‌های ذکر شده در مقیاس درجه‌بندی پرداخته شد.

در انتخاب متن آزمون، طراحی سوالات، همچنین در طراحی مقیاس درجه بندی موارد زیر مد نظر بوده است:

- متناسب بودن آزمون با سطح دانشجویان ترم هشتم رشته زبان و ادبیات عربی؛
- جذاب بودن موضوع متن آزمون؛
- شامل بودن متن آزمون بر همه حروفی که تلفظ آن‌ها در دو زبان فارسی و عربی متفاوت است؛
- سنجش همه مهارت‌هایی که پژوهشگران قصد ارزیابی آن‌ها را داشتند؛
- طراحی ۵ سوال بسته برای ارزیابی برخی از مهارت‌های فهم و درک مطلب؛
- طراحی ۵ سوال برای ارزیابی مهارت‌های نقد، شامل ۲ سوال بسته و ۳ سوال باز؛
- اختصاص ۵ گویه در مقیاس درجه بندی به مهارت‌های شناخت که هر گویه مربوط به یکی از مهارت‌های شناخت است؛
- اختصاص ۳ گویه در مقیاس درجه بندی به مهارت‌های فهم که هر گویه مربوط به یکی از مهارت‌های فهم است؛
- استفاده از ۵ عدد در مقیاس درجه بندی عددی برای سنجش مهارت‌های ذکر شده در آن

که به ترتیب ۱=خیلی ضعیف، ۲=ضعیف ۳=متوسط ۴=قوی ۵=خیلی قوی است و تعیین نمره‌ای خاص برای هر کدام از اعداد؛

- دادن امتیاز خیلی قوی به دانشجو در صورت عدم مشاهده خطای او در مهارت مورد نظر، دادن امتیاز قوی در صورت مشاهده یک خطا، امتیاز متوسط در صورت مشاهده دو خطا، امتیاز ضعیف در صورت مشاهده سه خطا و امتیاز خیلی ضعیف در صورت وجود چهار خطا یا بیشتر.

مجموع نمرات آزمون، ۱۰۰ نمره بود که به ترتیب ۳۰ نمره به مهارت شناخت، ۳۵ نمره به مهارت فهم، و ۳۵ نمره به مهارت نقد اختصاص داده شد. به منظور سهولت در تفسیر داده‌های آزمون، میانگین نمرات به دست آمده از کل آزمون و هر یک از سطوح سه‌گانه (شناخت، فهم و نقد) از مقیاس نه بخشی^۴ استفاده شد. «نیکتو، نمرات نه بخشی را برای نمره‌گذاری آزمون‌هایی همچون آزمون‌های خواندن و فهمیدن به شرح زیر پیشنهاد داده است: ۱- بیش از حد ضعیف، ۲- بسیار ضعیف، ۳- ضعیف، ۴- نسبتاً ضعیف، ۵- متوسط، ۶- خوب، ۷- بسیار خوب، ۸- عالی، ۹- بسیار عالی» (سیف، ۱۳۹۵: ۵۱۹ به نقل از نیکتو)؛ بدین صورت که ۱۰۰ نمره اختصاص داده شده به کل آزمون، به ۹ قسمت تقسیم شد؛ سپس امتیاز بیش از حد ضعیف به پایین‌ترین، و امتیاز بسیار عالی به بالاترین قسمت تعلق گرفت؛ همچنین، ۳۰ نمره اختصاص داده شده به مهارت شناخت و ۳۵ نمره اختصاص داده شده به مهارت فهم و نقد نیز هر یک به ۹ قسمت تقسیم شده و به هر یک از قسمت‌ها از پایین‌ترین نمره تا بالاترین نمره به ترتیب امتیاز بیش از حد ضعیف، بسیار ضعیف، ضعیف، نسبتاً ضعیف، متوسط، خوب، بسیار خوب، عالی و بسیار عالی داده شد.

به منظور بررسی پایایی سوالات عینی آزمون پژوهش حاضر، از آلفای کرونباخ استفاده شد. معمولاً دامنه ضریب اعتماد آلفای کرونباخ از صفر (۰) به معنای عدم پایداری، تا مثبت یک (۱) به معنای پایایی کامل قرار می‌گیرد و هر چه مقدار به دست آمده به عدد مثبت یک نزدیکتر باشد، قابلیت اعتماد آزمون بیشتر می‌شود. آلفای کرونباخ برای سوالات عینی (۰.۷۶۲) به دست آمده است. همچنین، برای بررسی پایایی سوالات باز از پایایی بین مشاهده کنندگان استفاده شد و ضریب کاپا (۰.۸۶) شده است که نشان می‌دهد آزمون پایایی داشته و از قابلیت اعتماد خوبی برخوردار است.

۵- یافته‌ها

آزمون کولموگروف-اسمیرنف (K-S) به منظور تعیین توزیع نرمال داده‌های به دست آمده از آزمون در مهارت‌های شناخت، فهم و نقد است که جدول زیر نتایج آن را نشان می‌دهد.

جدول ۲ نتایج آزمون کولموگروف-اسمیرنف (K-S)

سطح معنی داری	درجه آزادی	آماره	مهارت شناخت
۰.۰۰۰	۱۲۴	۰.۱۳۳	
۰.۱۹۶	۱۲۴	۰.۰۷۱	مهارت فهم
۰.۰۰۰	۱۲۴	۰.۱۶۶	مهارت نقد

با توجه به نتایج به دست آمده از تحلیل آزمون (K.S) سطح معنی داری مهارت شناخت (۰/۰۰۰)، مهارت فهم (۰.۱۹۶) و مهارت نقد (۰/۰۰۰) به دست آمده است. با توجه به اینکه در مهارت‌های شناخت و نقد سطح معنی داری از $(P=0.05)$ کوچک‌تر است میتوان نتیجه گرفت که توزیع داده‌ها در دو مهارت مذکور غیر نرمال است و در صورتی که حتی یکی از مؤلفه‌ها دارای توزیع غیر نرمال باشد، باید از آزمون ناپارامتریک استفاده کنیم. بنابراین، برای بررسی تفاوت بین نتایج آزمون دو گروه زن و مرد در خصوص مهارت‌های سه گانه از آزمون ناپارامتریک یو من ویتنی استفاده می‌کنیم.

جدول ۳ نتایج آزمون یو من ویتنی برای بررسی تفاوت بین نتایج آزمون دو گروه زن و مرد

مهارت شناخت	مهارت فهم	مهارت نقد	آزمون یو من ویتنی
۱۶۴۳.۰۰۰	۱۵۶۷.۵۰۰	۱۴۶۹.۵۰۰	
-۰.۳۱۳	-۰.۷۱۵	-۱.۳۶۸	آزمون Z
۰.۷۵۵	۰.۴۷۵	۰.۲۰۵	سطح معنی داری

همانگونه که در جدول بالا مشاهده می‌شود، مقدار P از ۰.۰۵ بیشتر است. سطح معنی داری مهارت شناخت (۰/۷۵)، مهارت فهم (۰/۴۷) و مهارت نقد (۰/۲۰) به دست آمده است. بنابراین، میتوان نتیجه گرفت که بین میانگین حاصل از نتایج آزمون دو گروه زن و مرد تفاوت

معنا داری وجود ندارد و نتایج دو گروه با هم یکسان بوده است. به منظور بررسی اینکه دانشجویان رشته زبان و ادبیات عربی چه میزان مهارت خواندن را کسب کرده‌اند، نمرات آن‌ها در آزمون مهارت خواندن بررسی و تحلیل گردید که جدول زیر میانگین کل نمرات آنها را نشان می‌دهد.

جدول ۴ میانگین کل نمرات آزمون‌شوندگان در آزمون مهارت خواندن

تعداد دانشجویان	میانگین نمرات	انحراف معیار	مجموع نمرات آزمون مهارت خواندن
۱۲۴	۳۹.۷۶	۱۶.۸۲۲۴۰	۱۰۰

جدول بالا بیانگر این است که از مجموع ۱۰۰ نمره آزمون مهارت خواندن، میانگین کل نمرات ۱۲۴ دانشجوی ترم آخر رشته زبان و ادبیات عربی ۳۹.۷۶ شده است که این میانگین، در مقیاس نه بخشی امتیاز دهی که پیش‌تر بدان اشاره شد، در بازه چهارم یعنی میانگین بین ۳۳.۳۳ تا ۴۴.۴۴ قرار دارد که امتیاز "نسبتاً ضعیف" به آن اختصاص داده شده بود؛ بنابراین میتوان نتیجه گرفت که دانشجویان، به میزان کمی مهارت خواندن عربی را دارا بوده و بر این مهارت تسلط کامل ندارند.

گفته شد که اولین سطح مهارت خواندن زبان عربی برای آموزش به غیر عرب زبانان، مهارت شناخت است و بخشی از نمرات آزمون این پژوهش به این سطح اختصاص داده شده بود؛ جدول زیر داده‌های به دست آمده از تحلیل نمرات آزمون‌شوندگان در مهارت شناخت را نشان می‌دهد.

جدول ۵ میانگین کل نمرات آزمون‌شوندگان در مهارت شناخت

تعداد دانشجویان	میانگین نمرات	انحراف معیار	مجموع نمرات مهارت شناخت
۱۲۴	۱۸.۸۳	۴.۲۴۵۹۳۸۸۰	۳۰

جدول ۵ نشان می‌دهد که از مجموع ۳۰ نمره اختصاص داده شده به مهارت شناخت، میانگین نمرات کل آزمون‌شوندگان ۱۸.۸۳ شده است که با توجه به تقسیم بندی نه بخشی ۳۰

نمره مهارت شناخت، این میانگین در بازه ششم یعنی میانگین نمرات بین ۱۶.۶۵ تا ۱۹.۹۸ قرار دارد که امتیاز "خوب" به آن اختصاص داده شده بود؛ این نتیجه بدین معنا است که دانشجویان، تا حد زیادی این مهارت را کسب کرده‌اند و نمره آن‌ها در سطح نخست مهارت خواندن مطلوب است.

در بین سطوح سه گانه مهارت خواندن زبان عربی برای آموزش به غیر عرب زبانان، دومین سطح مهارت فهم است. جدول زیر میانگین نمرات کل آزمون‌شوندگان در بخش مربوط به مهارت فهم را نشان می‌دهد.

جدول ۶ میانگین کل نمرات آزمون شوندگان در مهارت فهم

تعداد دانشجویان	میانگین نمرات	انحراف معیار	مجموع نمرات مهارت فهم
۱۲۴	۱۳.۰۲	۸.۲۷۰۳۴۲۷۴	۳۵

آمار حاکی از این است که از مجموع ۳۵ نمره اختصاص داده شده به مهارت فهم، میانگین نمرات کل آزمون‌شوندگان ۱۳.۰۲ شده است که در صورت قرار دادن ۳۵ نمره مذکور در مقیاس نه بخشی، این میانگین در بازه بین ۱۱.۶۴ تا ۱۵.۵۲ قرار می‌گیرد که امتیاز "نسبتاً ضعیف" به آن اختصاص داده شده بود؛ بنابراین، دانشجویان، به میزان کمی سطح دوم مهارت خواندن زبان عربی را دارا هستند و به عبارتی، در فهم متن خوانده شده است از توانمندی کافی برخوردار نیستند.

آخرین سطح مهارت خواندن زبان عربی برای آموزش به غیر عرب زبانان، مهارت نقد یا توانایی نقد متن خوانده شده است. جدول زیر داده‌های به دست آمده از تحلیل نمرات آزمون‌شوندگان را در بخش مربوط به مهارت نقد نشان می‌دهد.

جدول ۷ میانگین کل نمرات آزمون شوندگان در مهارت نقد

تعداد دانشجویان	میانگین نمرات	انحراف معیار	مجموع نمرات مهارت نقد
۱۲۴	۸.۰۶۴	۷.۹۹۹۰۳۹۰۰	۳۵

جدول ۷ نشان می‌دهد که از مجموع ۳۵ نمره اختصاص داده شده به مهارت نقد، میانگین

نمرات کل آزمون شوندگان ۸۰۶۴ شده است که با توجه به تقسیم بندی نه بخشی ۳۵ نمره اختصاص داده شده به این مهارت، این میانگین در بازه بین ۷۰۷۶ تا ۱۱۰۶۴ قرار دارد که امتیاز "ضعیف" به آن اختصاص داده شده بود؛ این نتیجه نشان می‌دهد که دانشجویان رشته زبان و ادبیات عربی، در سطح سوم مهارت خواندن، توانمندی بسیار کمی دارند و خواندن انتقاد آمیز را فرا نگرفته‌اند.

۶- بحث و نتیجه‌گیری

مهارت خواندن از مهم‌ترین مهارت‌های زبان و پایه و اساس یادگیری بیشتر علوم است. اهمیت مهارت خواندن در مقایسه با دیگر مهارت‌های زبان تا حدی است که «بسیاری از صاحب‌نظران، هدف اصلی آموزش زبان خارجی و زبان دوم را کسب این مهارت عنوان کرده‌اند» (صحرایی، ۱۳۸۵: ۱۴ به نقل از چستن). بنابراین تسلط بر این مهارت که بسیار پرکاربرد است و برای یادگیری دروس مختلف نقش ویژه‌ای ایفا می‌کند، از جمله اساسی‌ترین ارکان آموزش یک زبان به شمار می‌رود و زبان آموزانی که در ترم پایانی تحصیلی هستند باید تا حد زیادی مهارت خواندن را کسب کرده باشند، اما با بررسی میانگین نمرات دانشجویان ترم آخر مقطع کارشناسی رشته زبان و ادبیات عربی در آزمون مهارت خواندن که برای اولین بار در این رشته طراحی شده است، ملاحظه شد که از مجموع ۱۰۰ نمره آزمون، میانگین نمرات دانشجویان نزدیک به ۳۹۰۷۶ شده است و امتیاز "نسبتاً ضعیف" را کسب کرده‌اند که این امتیاز را برای دانشجویانی در این سطح نمی‌توان امتیاز خوبی دانست و این نتایج حاکی از این است که دانشجویان این رشته، در مهارت خواندن ضعف دارند و گویا توجه چندانی به آموزش این مهارت نمی‌شود. بنابراین نیاز به توجه بیشتر به آموزش مهارت خواندن در رشته زبان و ادبیات عربی کاملاً احساس می‌شود و شایسته است، اساتید زبان و ادبیات عربی در دانشگاه‌های ایران، به خصوص اساتید دروس متون ادبی، مهارت خواندن را به نحو بهتری آموزش دهند. دلیل ضعف دانشجویان در مهارت خواندن عربی را می‌توان در موارد زیر جستجو کرد:

نخست: نبود درسی خاص برای مهارت خواندن در سرفصل درسی^{۱۵} مصوب وزارت علوم؛
در سرفصل درسی رشته زبان و ادبیات عربی در مقطع کارشناسی، درسی مخصوص مهارت

خواندن وجود ندارد و با وجود اینکه اهداف آموزشی مورد نظر این مهارت به صورت فشرده و گذرا در دروس دیگر همچون متون ادبی (نظم و نثر)، خواندن و ترجمه متون تفسیری، خواندن و ترجمه متون مطبوعاتی و... ذکر شده است اما با توجه به اینکه در این دروس، بیشتر به ترجمه متون و شرح و تحلیل آن پرداخته می‌شود اساتید قادر نیستند که به خوبی سطوح مختلف مهارت خواندن و اصولی را که در خواندن متن عربی باید رعایت شود تدریس کنند و آموزش این مهارت مغفول مانده است. به عقیده نگارندگان پژوهش این مورد، اساسی‌ترین دلیل ضعف دانشجویان در مهارت خواندن است.

دوم: عدم توجه به ارزشیابی این مهارت: با توجه به اینکه ارزشیابی پایانی در دانشگاه‌های دولتی ایران در مقطع کارشناسی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، همچنین با توجه به اینکه بخش زیادی از مهارت‌های زبان‌آموزان در خواندن متون عربی به صورت شفاهی باید ارزشیابی شود اما به ندرت ملاحظه می‌شود که در دروس مقطع کارشناسی و به ویژه دروس متون، به ارزشیابی شفاهی مهارت خواندن دانشجویان در امتحان پایان ترم پرداخته شود و اغلب سوالات مربوط به ترجمه و شرح متون می‌باشد؛ از این رو، همه توجه دانشجویان متمرکز خواندن ترجمه متون شده و به تمرینات مختلف برای بهبود مهارت خواندن توجه نمی‌کنند.

سوم: عدم وجود محتوای آموزشی مناسب برای آموزش مهارت خواندن: در رشته زبان و ادبیات عربی برای آموزش مهارت خواندن از محتوای آموزشی که مطالب، به صورت منظم و اصولی (مثلا از ساده به سخت) در آن گنجانده شده باشد استفاده نمی‌شود؛ به عنوان مثال در برخی دانشگاه‌ها، متون نظم و نثر دوره جاهلی برای دانشجویان ترم دوم یا سوم ارائه می‌شود در حالی که متون جاهلی برای دانشجویانی در این سطح که هنوز مهارت خواندن را به خوبی فرا نگرفته‌اند، دشوار بوده و آنان را در یادگیری مهارت خواندن با مشکل مواجه می‌کند.

علاوه بر موارد ذکر شده، از این نکته نیز نباید غافل شد که بی‌انگیزگی دانشجویان و عدم پشتکار آنان، می‌تواند از دلایل مهم عدم تسلط آنان بر مهارت خواندن باشد؛ زیرا یکی از اصلی‌ترین وظایف یک زبان‌آموز، تمرین فراوان است که در صورت بی‌انگیزگی یا نداشتن پشتکار این مهم محقق نخواهد شد.

با اجرای آزمون در بین دانشجویان ملاحظه گردید که تنها مهارتی که دانشجویان نمره‌ای خوب را در آن کسب کرده‌اند مهارت شناخت است که به نوعی زیر بنای مهارت‌های دیگر، و

اولین مهارتی است که زبان آموز باید دارا باشد. اما با این وجود، در همین مهارت نیز دانشجویان در حد انتظار نبوده‌اند. زیرا طعمیه معتقد است کسی که در سطح پیشرفته فراگیری زبان عربی به عنوان زبان دوم است باید همهٔ مهارت‌های شناخت را کسب کرده باشد (طعمیه، بی‌تا؛ ۵۲۷)؛ اما با وجود اینکه نمونهٔ آماری پژوهش حاضر دانشجویان ترم آخر رشتهٔ زبان و ادبیات عربی بوده و بیش از صد واحد دانشگاهی را در رشتهٔ زبان و ادبیات عربی گذرانده‌اند، ملاحظه شد که بیشتر آن‌ها به برخی از مهم‌ترین مهارت‌های شناخت مسلط نیستند؛ از جمله آن مهارت‌ها می‌توان به توانایی ادای صحیح آوای زبان عربی از جایگاه تولید مخصوص آن‌ها در دهان (مخرج آن‌ها) اشاره کرد که شاید دلیل آن، عادت کردن دانشجویان به خواندن فارسی وار جملات عربی است؛ دانشجویان، از ابتدای یادگیری زبان عربی، متون عربی را با تلفظ فارسی می‌خوانند؛ این امر، سبب می‌شود که تلفظ فارسی آوای زبان عربی، ملکهٔ ذهن دانشجویان شود و تلاش برای اصلاح آن در سال‌های بعد بی‌نتیجه باشد. از دیگر مهارت‌های شناخت که دانشجویان به آن‌ها مسلط نبودند، خواندن سلیس و روان متن از راست به چپ و رعایت مفهوم علائم سجاوندی در حین خواندن است؛ بنابراین، می‌توان گفت که دانشجویان حتی در سطوح اولیهٔ مهارت خواندن نیز با ضعف مواجه هستند.

عمده ضعف دانشجویان در مهارت خواندن مربوط به دو مهارت فهم و نقد بود. زیرا در مهارت فهم امتیاز "نسبتاً ضعیف" و در مهارت نقد امتیاز "ضعیف" را کسب کردند. کلانتری و سعیدی معتقدند که «خواندن فرایندی پیچیده است که بیش از آنکه رمز خوانی علائم از روی یک صفحه کاغذ باشد، تلاشی است برای یافتن معنی که به درگیری فعال خواننده نیاز دارد» (کلانتری و سعیدی، ۱۳۸۸: ۷۰) علاوه بر این، گفته شد که خواندن فرآیند ذهنی است که به انتقال مفاهیم نوشته شده به ذهن خواننده یا به عبارتی فهم مطلب خوانده شده منجر می‌شود. بنابراین فهم مهارتی بسیار مهم است و میزان کارآمدی فرآیند خواندن را باید با توجه به میزان فهم خواننده از متنی که خوانده است ارزیابی کرد؛ اما متأسفانه نتایج نشان می‌دهد که دانشجویان به این مهارت مهم تسلط ندارند. از جمله مهارت‌هایی این سطح که ضعف دانشجویان در آن‌ها بیش از سایر مهارت دیده می‌شد می‌توان به این موارد اشاره کرد: توانایی فهم معنای کلمه‌ها، جمله‌ها و پاراگراف‌ها، توانایی فهم شیوهٔ ساخت واژه‌ها (صرف) و اعراب آن‌ها (نحو) به همراه رعایت آن در حین خواندن، توانایی تخمین معنای کلمهٔ جدید با استفاده از

بافت زبانی، توانایی تغییر آهنگ کلام به اقتضای سبک‌های مختلف جمله (استفهامی، خبری، طلبی و...)، توانایی فهم معانی پنهان و اشاری متن (غرض اصلی نویسنده). عدم تسلط خواننده یک متن به این مهارت را می‌توان به معنای عدم دستیابی او به اصلی‌ترین هدفش از خواندن متن دانست و آموزش مهارت خواندن بدون توجه به تقویت توانایی خواننده در فهم و درک متن تقریباً کاری بیهوده است. از این رو توجه بیشتر اساتید رشته زبان و ادبیات عربی به آموزش این سطح از مهارت خواندن امری ضروری به نظر می‌رسد.

نتایج مربوط به ارزیابی مهارت نقد دانشجویان نشان می‌دهد که کم‌ترین نمره در بین مهارت‌های سه‌گانه به این مهارت اختصاص دارد و آن‌ها تقریباً در همه مهارت‌های نقد دچار ضعف بودند در حالی که «انتقاد آگاهانه که بر طبق اصولی خاص و روشی منطقی پایه‌گذاری شده باشد یکی از ارکان اصلی خواندن کارآمد است و خواندن انتقاد آمیز به خواننده در بهتر و عمیق‌تر فهمیدن مطلب کمک می‌کند» (وزیری تبار، ۱۳۷۱: ۱۰۳). علاوه بر این، تقویت قدرت انتقاد و مهارت تفکر نقادانه از جمله مهم‌ترین دغدغه‌های روش‌های نوین آموزشی است و یکی از بهترین روشهایی که به تقویت این مهارت در فراگیران کمک می‌کند آموزش خواندن انتقاد آمیز به آن‌ها است. در واقع این نوع خواندن، فراگیران را تا حد زیادی به اکتساب تفکر نقادانه نزدیک می‌کند؛ لذا شایسته است که اساتید، به آموزش خواندن انتقاد آمیز دانشجویان عنایت ویژه‌ای داشته باشند. اما باید در نظر داشت که لازمه تقویت این سطح، تسلط بر مقدمات آن، یعنی مهارت‌های شناخت و فهم می‌باشد؛ از این رو، ابتدا باید به دانشجویان کمک کرد تا این دو سطح را به خوبی فراگیرند، سپس به تقویت خواندن انتقاد آمیز آن‌ها پرداخت.

۷- راهکارها و پیشنهادها

۱. قرار دادن درسی خاص در سرفصل درسی رشته زبان و ادبیات عربی برای مهارت خواندن و درک مفاهیم و ذکر دقیق اهداف آن، همچنین تعیین مهارت‌های مختلفی که دانشجویان باید کسب کنند.
۲. استفاده اساتید رشته زبان و ادبیات عربی، به خصوص اساتید درس متون ادبی، از روش‌های تدریسی که در آن توجه بیشتری به تقویت مهارت خواندن می‌شود.
۳. تالیف محتوایی مناسب برای آموزش مهارت خواندن عربی به غیر عرب زبانان.

۴. توجه به ارزشیابی مهارت خواندن دانشجویان از طریق ارزشیابی این مهارت در امتحان پایان ترم دروس مختلف، به خصوص دروس متون ادبی، و اختصاص درصد قابل توجهی از نمرات ارزشیابی پایانی به مهارت خواندن.
۵. توجه اساتید به معرفی مهم‌ترین استراتژی‌ها و مهارت‌های خواندن و درک مطلب به دانشجویان و ضرورت تلاش برای تقویت آن‌ها.

۸- پی‌نوشت

1. Receptive skills
2. Critical Thinking
3. Creative thinking
4. Aloud reading
5. Silent reading
6. Content
7. Teaching method
8. Evaluation
9. Recognition skills
10. Comprehension
11. Criticism skills
12. Fast reading
13. Numerical rating scale
14. Standard nine
15. Syllabus

۹- منابع

- أسطل، أحمد رشاد مصطفى (۲۰۱۰). *مستوى المهارات القرائية والكتابية لدى طلبة الصف السادس وعلاقته بتلاوة وحفظ القرآن الكريم*. رسالة مقدمة استكمالاً لمتطلبات الحصول على درجة الماجستير فى المناهج وطرائق التدريس. الجامعة الإسلامية. كلية التربية. فلسطين.
- اسماعیلی، سجاد و عیسی متقی زاده (۱۳۹۶). «بررسی تاثیر مهارت‌های تفکر نقادانه بر مهارت درک مطلب متون ادبی دانشجویان رشته زبان و ادبیات عربی در ایران». *جستارهای زبانی*. د ۸. ش ۲ (پیاپی ۳۷). صص ۱۰۱-۱۲۵.
- حراشه، إبراهيم محمد علی (۲۰۰۷). *المهارات القرائية وطرق تدريسها بين النظرية والتطبيق*. عمان: دار الخزامی للنشر والتوزيع.

- حلاق، علی سامی (۲۰۱۰). *المرجع فی تدریس مهارت اللغة العربية وعلومها*. لبنان: المؤسسة الحديثة للكتاب.
- رکا، جودت (۱۹۸۶). *طرق تدریس اللغة العربية*. ج ۲. دمشق: دار الفکر.
- سیف، علی اکبر (۱۳۹۵). اندازہ گیری، سنجش و ارزشیابی آموزشی. تهران: نشر دوران.
- شایب، أحمد (۲۰۱۴). *القراءة السريعة: أهميتها ودورها في تقدم المجتمع*.
<http://www.alukah.net/culture/0/66844/#ixzz4iDP8k3pk>
- شکبیا، ابوالقاسم و حسن اسد زاده (۱۳۹۲). «بررسی تأثیر انسجام متن در سطح خرد و کلان بر بهبود درک مطلب». *پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی*. د ۱۷. ش ۳۰. صص ۵۰-۶۶.
- صحرائی، رضا (۱۳۸۵). «بررسی مهارت خواندن و اهمیت آن در آموزش زبان خارجی». *متن پژوهی ادبی*. د ۵. ش ۱۴. صص ۱۳-۳۵.
- صوفی، عبد اللطیف (۲۰۰۷). *فن القراءة: أهميتها، مستوياتها، مهاراتها، أنواعها*. دمشق: دار الفکر.
- طبعیمه، رشدی أحمد (بی تا). *المرجع فی تعلیم اللغة العربية للناطقین بلغات أخرى*. الجزء الأول. جامعة أم القرى. معهد اللغة العربية. وحدة البحوث والمناهج. سلسلة دراسات فی تعلیم العربية رقم ۱۸.
- طوسی، بهرام (۱۳۸۲). *مهارت های خواندن*، ویرایش دوم، مشهد: نشر تابان.
- عاشور، راتب قاسم؛ و محمد فؤاد حوامدة (۲۰۱۰). *أساليب تدریس اللغة العربية بین النظرية والتطبيق*. عمان: دارالمسيرة للنشر والتوزيع.
- غفارتمر، رضا و محسن شیرازی زاده (۱۳۹۰). «ارتباط بین کمال گرای، اضطراب و دست یافت مهارت خواندن در انگلیسی به عنوان زبان خارجی: مطالعه ای در روان شناسی یادگیری زبان». *جستارهای زبانی*. د ۲. ش ۱. صص ۱-۱۹.
- ناصر، محمد (۲۰۱۱). «اثر تدریس مهارتی القراءة و الكتابة وفق المنحی التکاملی للغة العربية فی تحسین المهارتین لدى تلامذ الصف السادس الابتدائی فی محافظة القطیف بالمملكة العربية السعودية». *دراسات العلوم التربوية*. د ۳۸. ش ۵. صص ۱۵۳۹-۱۵۵۰.
- کلاتری، رضا و مهناز سعیدی (۱۳۸۸). «تأثیر روش تدریس تکلیف-محور بر درک مطلب زبان آموزان». *علوم تربیتی*. س ۲. ش ۶. صص ۱۷۵-۱۸۷.

- مجاور، محمد صلاح الدين على (١٩٦٣). «بين القراءة الجهرية و الصامتة». صحيفة التربيّة. س ١٥. ش ٤. صص ٥٤-٥٩.
- مدكور، على أحمد (٢٠٠٦). تدريس فنون اللغة العربية. القاهرة: دار الفكر العربي.
- مصطفى، عبدالله على (١٤٢٣). مهارات اللغة العربية. عمان: دار المسيرة للنشر والتوزيع.
- معبر، سمير بن يحيى (٢٠٠٦). «الاستماع و التحدث و القراءة و الكتابة: مرتكزات أساسية لعلوم اللغة العربية». علوم اللغة. د ٩. ش ٢. صص ٤٩-١٠٨.
- ميرزايي، فرامرز و على نظري (١٣٨٤). «ارائه يك الكوي آموزشي مناسب جهت كسب مهارت خواندن زبان عربي (برای دانشجويان رشته حقوق)». انجمن ايراني زبان و ادبيات عربي. د ١. ش ٢. صص ١١٣-١٤١.
- وزيرى تبار، اردوان (١٣٧١). تند خوانى. تهران: كتاب سرا.
- هليبر، رجينا و همكاران (١٣٨٨). راهبردهاى يادگيرى: برنامه ريزى درسى براى موفقيت در تحصيل. ترجمه: رضازاده، حميدرضا و ليلي رضازاده. تهران: نشر مهاجر.

Eisa Mottaghizadeh^{1*}, Khalil Parvini², Seyed Reza Mousavi³

1. Associate professor of Arabic language and literature: Tarbiat Modares Universiti, Tehran, Iran.
2. Professor of Arabic language and literature: Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.
3. Master of Arts in Arabic language teaching: Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

Evaluation of Reading Skill of undergraduate Students in the Arabic Language and Literature¹

Abstract

Reading skills is one of the most important language skills. Success in learning a second language depends on this skill. But it is noted that the final semester students of the Arabic language and literature department who are ready to graduate and even many graduates of this field are not able to read the Arabic texts correct and fluent. Therefore, the authors of the present study intend to use the descriptive-analytical method and survey method to evaluate the reading skill of Arabic of undergraduate students to identify their weaknesses on reading and offer solutions for developing them. The statistical sample of the present study has been formed by 124 undergraduate students in the Arabic language and literature department in 12 Iranian state universities, 41 of them are male and 83 are female. The tool used in the study is a researcher-made test, which has been designed for the first time for reading skill in Arabic language and literature and the existing models in the Arabic countries have been used to design the test. The results reflect the weakness of students and their lack of mastery in the skill. Although the students are ready to graduate, they face weakness in all levels of reading mentioned by experts of Arabic language. The most important reason of this problem is that there is no special lesson for reading skill in the syllabus.

Keyword: Reading skills, Recognition skills, Comprehension, Criticism skills, Arabic Language and Literature.

* Corresponding author: motaghizadeh@modares.ac.ir

¹ This article is formed based on M.A thesis.